
 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY XIII

AGOST DE 1903

N.º 103

NOTICIES HISTORIQUES DEL CASTELL
DE CARDONA

Acaba de ser abandonat el baluart de les glories de Cardona, castell de nostres comtes, breçol de tants hèroes y capdills que feren onejar sempre orgullós l'escut de les quatre barres y del carch, de tots els quals podria dir-se lo que diu l'epitafi d'un d'ells: *Huic Hoeroi, cui Hispania Neapolim, Cathalonia gloriam, Aragonia (1) Reges, preclara Cardonia stirps sui decora debuere.*

Tres coses principalment podrien estudiar-se en el casal de nostra vila: edificis d'art cristià, que encara desafien ab ardiment l'empenta dels segles, particularment el temple de la molt insigne col·legiata de Sant Vicens Martir; segonament, la canònica baix la qual visqueren els abads y monjos d'aquest cenobi, y, per últim, les construccions militars; però'ns concretarem a donar una somera descripció del primer y últim, o sia estudiar el cadavre d'aquest gegant que ja no té esperit que l'haleni.

Ya al termini del segle iv o a principis del v, els deixebles de l'Ermità de Tagast hi fundaren un monastir d'ermitans de Sant Agustí, segons els cronistes d'aquesta ordre (2), quin estol de monjos, encara espargits per l'inva-

(1) Se refereix al conqueridor de Nàpols y llibertador del rey Alfons V.

(2) Massot, *Compendio Historial de los hermitaños de San Agustín*,

sió moruna, tornaren a niar-hi al despuntar l'alba de la Reconquesta, donant a nostra patria savis com els abads Jaume y Guillem, coautors respectivament de les cèlebres constitucions y ordinacions de Solsona, com el filòleg Salvador Verneda y Vila, canonge d'aquesta esglesia, y l'episcopat espanyol s'honra ab bisbes com en Ramon Nogués, bisbe de Jaca, Agustí de Sezo, de Pamplona, y altres, primerament abats de nostra esglesia.

Encara s'alça majestuós el temple aont enlairaren llurs prechs al Senyor aquests il·lustres varons, quina atrevida volta ha sostingut el pès de nou centuries, malgrat les profanacions dels descendents de Felip V.

Començat al 1019 per Bremont, el vescomte penitent, hi posà feliç termini Eriball, el vescomte sant y bisbe d'Urgell, qui la consagrà al 1040, junt ab el bisbe de Roda Arnulf—y no Arnau, com diu Baluci, qui no estigué ben informat en la copia que porta de l'acta de dedicació d'aquesta esglesia (1), de la qual no es més que un breu extracte.

Aquest sumptuós edifici, segurament el més gran que existeix de sa època, té la forma de creu llatina que mideix 47 metres de llargaria y 17'40 el travesser de la creu. Es feta a tres naus ab vuit pilastres de 2'65 metres de gruix, ab la forma de creu grega, tenint dos altres caires o àngols més petits en el buid que deixen els travessers de la creu, ab una imposta per capitell, y a cada pilastra'n correspon una altra mitja *adossada a la paret*. La soperba nau central es d'arch peraltat, medint 19'80 metres d'alçaria per 6'10 d'ample, servint-li de contrafort les naus laterals que's queden 9 metres més avall, ab 4'80 d'ample. Les voltes d'aquestes naus es lo més artístich del temple, creuades de diferents arcatures ab quatre voltes concèntriques sembla vulguen imitar un artesonat gegantí, ab lo qual pretenen adelantar-se a les architectures de l'esdevenir.

p. 303, y Jordan, *Historia de la provincia de la corona de Aragón de la sagrada orden de los Hermitaños de Sant Agustín*, tomo III, p. 320. edit. Valencia per Joan González, 1712.

(1) Marca hisp. tit. CCXXI.

Dessota'l presbiteri o absis central hi ha la cripta, confessió o capella de les reliquies, com s'anomenava antigament, y ab molta raó, puix s'hi venerava en un reliquiari de filigrana d'or una Santa Espina de la corona que ignominiosament perforà'l sacratíssim cap del bon Jesús; fil treballat per les mans de la Verge; els cranis de Sant Sebastià y de Santa Ursula dintre dos bustos de plata molt artístichs, que actualment són a la Sèu de Solsona; una costella de Santa Agnès, y un òs de Sant Vicens, monument de gratitut y preuats dons dels vescomtes y comtes de Cardona. Aquesta cripta, en la qual sembla que un se traslada a les capelles subterrànies de Roma, té les mateixes dimensions que l'absis central, açò es, 10 metres de llargaria per 5 d'amplaria, ab l'altura de 2'65 metres. Consta de tres naus sostingudes per dèu columnes, algunes d'elles portades de les ruïnes d'algun altre temple, y els capitells piramidals o cúbichs sense res d'esculptura. Ja existia aquesta capella'l 1019 abans de començar l'actual temple; y el seu sol fou alçat un pam per l'abad Francesch González de Mena (1734-1756), ab lo que, desfigurant-la, taparia la tomba de l'abad Jaume Ferrari (1301), sobre la qual hi havia l'efigie del propi abad.

En sa part forana està adornat dit temple ab unes arcatures que'l volten en la part superior, baixant una faixa a manera de pilastra en cada dues d'elles, y a cada sis un contrafort corresponent a les pilastres interiors. Dessota cada arch de l'absis central hi ha una finestreta espitllerada, com també als angols que queden sobre'ls absis laterals.

La fatxada, que es sèns altre adorno que l'ull-de-bou, descansa sobre'ls porxos exteriors del nàrtex que comunica a l'interior del temple, ab tres portes corresponents a les tres naus; sobre d'ell descansa'l chor, cosa tal volta singular en aquest estil, en quina època'ls sacerdots estaven a l'entorn de l'altar, y a cada escaire del nàrtex s'alçava una torre d'una de les quals encara'n resten uns dèu metres ab escala de cargol, feta a la mateixa època.

Aquest temple fou el sepulcre de molts membres de la

família ducal de Cardona, de 23 cèls quals tenim notícia certa (1), distingint-se dos panteons de marbre blanc, l'un en la fatxada del creuer de la part de l'epístola, en el qual descansaven les cendres del conqueridor de Nàpols y deslliurador del rey Alfons; y en l'altre, situat a la part de l'evangeli, sumptuós mausoleu de alabastre, reposaven les despulles del duch Ferrant, que morí'l 13 de Novembre de 1543, y de sa esposa Francesca Manríquez de Lara.

El comte Camacurt, conqueridor de Nàpols y Marseilla, havia estat sebolit primerament en els Porxos Pintats, com s'anomenava aleshores el claustre gòtic o atri que hi ha davant l'esmentat temple, en un sepulcre de pedra sostingut per dos llebrers, y al damunt descansava l'efigie del gran condestable vestit de totes armes, fins que son vesnét el duch Lluís Ramon li bastí un magnífich mausoleu de marbre blanc en el creuer de l'esglesia, part del qual encara's conserva en nostres dies, y aon foren trasladats els òssos del famós almirall ab la major solemnitat, el 9 d'Abril de 1668, com consta de l'epitafi.

En 1794 fou mutilat aquest sepulcre, per sa part superior, pera obrir una finestra. L'estatua jacent de Joan R. Folch, el comte Camacurt, que estava sobre'l panteó, fou treta de son lloch, y fins fa poch temps se conservava en la casa que fou curia dels Duchs, y segurament que haurà

(1) Són els següents, per ordre d'antiguitat: Bernat Amat, Vescomte.—Almodis, Vescomtessa.—Ramon de Cardona.—Ramon VII, Vescomte.—Guillem de Cardona.—Esclaramunda, Vescomtessa.—Ramon IX, Vescomte.—Sibilia d'Ampuries, Vescomtessa.—Ramon XI, Vescomte.—Huch I, Vescomte.—Blanca d'Aragó, Vescomtessa.—Beatriu de Cardona, Comtessa d'Urgell.—Huch II, Comte primer de Cardona.—Beatriu de Suria, Comtessa.—Joana d'Aragó, Comtessa.—Joan Ramon I, Comte.—Yolant de Cardona.—Joan Ramon III, Comte.—Jaume, Bisbe d'Urgell y conegut vulgarment pel Cardenal de Cardona.—Joan Ramon, primer Duch.—Francesca Manrique, Duquesa.—Ferran, Duch.—Arnau de Cardona.—Aquests són aquells de quins se té notícia certa per documents, però no cal dir que són moltíssims més, puix no's reconeixia a ningú per senyor dels Estats de Cardona fins que havien jurat guardar sos furs y privilegis, entre quins s'hi comptava l'haver de deixar ses despulles a l'esglesia de Sant Vicens.

fet cap a algun museu per mans d'algun traficant d'antigalles.

Hi ha també la cambra d'en Perot Call, santificada per la presencia de Nostre Senyor, que acompanyat dels àngels administrà'l Viàtich al gloriós Sant Ramon Nonat, que morí en ella y fou convertida en capella pels Duchs el 1682. En nostres dies està abandonada aquesta capella

Estatua jacent del sepulcre d'en Joan R. Folch

per haver-se enderrocat una paret, gracies a l'abandono dels militars y el no deixar-hi entrevenir per res al clero.

En quant a les construccions de defensa del Castell, romanen encara restos dels segles XII y XIII dels antichs casals dels senyors de nostra vila y part de la cèlebre Torre de la Minyona, que era d'una altura extraordinaria, puix es sols la meitat el troç que avuy nos resta. Era emmarletada y rodona y fou atalussada y rebaixada a l'altura actual el 1794, pera posar-hi un canó, y coberta ab cúpula pera servir de depòsit de pólvora l'interior.

Les obres d'artilleria més antigues que resten són del començ del calvari de la nostra patria, com els baluards de

Sant Pere o de la Garita del Diable y de Santa Maria, o siga tota la cara del nord, fetes per manament del virrey, enamorat dels catalans, el duch de Medina Sidonia y baix la direcció de l'enginyer Pere Borràs. En la forma d'aquests baluards estava construït tot el castell, però després del setge posat a Cardona pel comte de Muret al 1711, y que tingué d'abandonar ab grans perdues malgrat capdillar dèu mil homens de les tropes més escullides de l'exèrcit franch-castellà, y après d'haver-se immortalisat nostra vila ab l'heroica defensa del 1713, en la que l'enemich no pogué apoderar-se d'ella després d'haver-la assaltat tres vegades, ans bé tingué d'abandonar el camp refugiand-se al de Barcelona, deixant dinou escales en els murs de la vila y molts pertrets de guerra ab més d'onze centes baixes, entre morts y ferits, quedà molt malmès nostre castell, poguent posar, no obstant, com a ramell de sa corona de gloria, el ser l'últim baluard de Catalunya que's someté al jou de Castella, capitulant més honrosament que Barcelona.

Cardona, situada en terror montanyós y espadat, està a la falda d'una montanya cònica, en quina vall s'escorre'l Cardener y en quina punta hi ha'l famós castell dels Folchs, respectable per sa situació y de molt difícil atac, per no haver-hi paratge immediat desde on poguer-lo batre — al menys abans de la moderna artilleria — que no fos aventatjosament descobert pels seus fochs. Sa figura es, desde les construccions del 1693, un quadrilàter irregular; constava de dos recintes ab camí covert y algunes obres exteriors que se succeïen les unes a les altres en forma d'anfiteatre pel devallant de la montanya pera augmentar la defensa de la cara més exposada, que es la que mira a la vila y turons de la Pietat, y per la part oposada té un reducte avançat, anomenat el *Bonete*, situat molt aventatjosament, del qual sols restà en bon estat el mur principal del parapet, els fonaments y banquetes y l'estacada que cobria sa cara; de la garita y cos de guardia queda sols algunes senyals de llurs parets.

De la part més antiga del castell, sols va romandre,

après la guerra de Successió, un àngol sortit en forma de baluart sense flanchs, arrasats els parapets; hi cabien sis canons, y se l'anomenava *Bonete de la Torre* — avuy baluart de la Torre — per estar darrera la Torre de la Minyona. Ocupava la part més enlairada d'aquest recinte l'esglesia de Sant Vicens, un quartel pera vuit companyies, un magatzem de pólvora pera 1,500 quintars; sala d'armes, pabellons, dits casa dels Canonges, y altres magatzams y petites peces pera l'ús de la guarnició.

Del segon recinte restaren mitjanament conservats tres baluarts, que eren el de Sant Ambròs, Sant Crist y de la Minyona; el del Cementir estava destroçat, y lo poch que quedava amenaçava ruïna. El camí covert d'aquest recinte estava gairebé arruïnat y sols restaven els fonaments del parapet y quasi la meitat de les banquetes, sense travesses ni *rastrillos*, ab les tres bateries o baluarts d'Isabel II — allavors de Sant Llorenç, en quin obriren bretxa'l 1711 — Sant Joseph y Sant Sebastià, molt útils contra les altures de la Pietat y Forques de la Vila.

Estant en tant llastimós estat nostra fortalesa, quan la patria tenia greus aconteixements, acudí l'ajuntament de Cardona als pobles veïns, que sempre havien tingut auxili y segur refugi en la vila, pera que contribuïssin a reconstruir-la, ja que no podia la Corona, y, segurament costejat pels cardonins y demés pobles comarcans desde'l 1794 al 1796, fou habillat per quartels el sumptuós temple de la col·legiata de Sant Vicens; se construïren parapets, canoneres y explanades al *Bonete de la Torre*, augmentant junt a ell una nova bateria ab dos cares y son flanch, pera oposar fochs directes contra'ls puigs de la Pietat y avingudes de la Sèu y Berga; construïren també parapets, canoneres y explanades en els baluarts de Sant Ambròs, Sant Crist, la Minyona, de la Garita del Diable, del Cementiri y del Cavaller, reparant el mur d'aquest últim y fent algunes calçades als altres. Referen les cortines del segon recinte, exceptuat el mur que va del baluart del Sant Crist al de la Minyona, als que sols els mancaven els parapets; referen tots aquests y les sortides del camí covert, posant-

li estacades y *rastrillos*, construint-hi tres cossos de guardia. Referen igualment els parapets y explanades en les tres bateries de l'entrada principal, tancant la porta y donant l'entrada al castell per la dreta, de quin modo fou més amagada, ab quatre ponts llevadiços abans d'arribar a la segona porta principal; feren la carretera pera pujar l'artilleria a la fortalesa, essent molt esveltes les garites sexava-des, totes d'aquesta fetxa.

En el *Bonete* o reducte avançat fou doblat el parapet ab tres canoneres per dos canons de a 4 y un obús; s'obrí fossó per sa gola, refent-se'l parapet y estacada que devia cobrir cara y costats construint-hi un cos de guardia y garita.

A fi de que l'enemich no's pogués situar pels turons de la Pietat y sa falda y establir-se al puig de les Forques — hi havia la dels homes y la de les dònnes — ni darrera l'Hospital, foren reparades les dues antiquíssimes torres del Portal de les Torres, que estaven mig arruinades, ab dos grans retrinxeraments tancats de 153'50 metres que enclouen dites cimes, y dintre d'ells bastiren quatre bateries y tres reductes, dues bateries al puig de les Forques y una a l'Hospital. Ja apenes queda rastre d'aquestes construccions destruïdes en les guerres de la passada centuria, llevat de la torre de Meer, edificada pel baró d'aquest nom el 1838.

Totes les precitades construccions d'últims del segle XVIII foren fetes baix la direcció del tinent coronel del cos d'enginyers, Ferran Gaver, fill de la noble familia d'aquest nom, resident de segles enrera a Cardona. Eren donzells.

En 1796, pera guarnir la linia de la Pietat y bateries de la vila, se destinaren mil homes y mil cinch cents pera defensar el castell, nombre suficient pera resistir qualsevol escamesa.

Noves construccions s'hi feren pera la guerra de l'Independencia, en la qual Macdonald fou derrotat junt a nostra vila (1810), no poguent apoderar-se'n, com pretenia, malgrat d'atacar-la ab 10,000 homes y 800 cavalls, nombre triplicat al de Campoverde, que defensava l'antiga Udura. Les principals són el baluart y bateria coverta de la Casa-

mata ab el baluart y polvorí de Sant Vicens y l'engrandiment del baluart del Cavaller, que són les obres més grandioses de la fortalesa fetes desde'l 1808 al 1811.

Veus-aquí una ressenya històrica del castell de Cardona, que té la gloria de no haver sigut may vençut y d'haver capitulat una sola vegada, quina capitulació es sa més gran gloria, per haver estat l'últim poble de la terra catalana que perdé sa llibertat, abaixant son front coronat de gloria.

Com a proves de lo que acabem de dir y a fi de que no's perdin entre les runes que segurament s'esdevindran ab l'abandono actual, copiem les següents inscripcions que encara romanen en les parets del breçol de nostra vila.

JOAN SERRA VILARÓ

Inscripcions sepulcrals de l'iglesia de Sant Vicens

D. O. M.

INCLYTO D. DON JOANNI RAYMVNDO FOLCH SECVNDO
CARDONAE COMITI; ARAGONIAE ARCHITALASSO CASTRENSI
NAVALIQVE IMPERATORI.

APVD CONSTANTIENSE CONCILIVM REGIO ORATORI; CAR-
DINALIVM CONVENTOS PONTIFICIAE CREATIONI DESTINATI CVM
SIGISMVND CAESARI CVSTODI;

BYRGVNDIAE DVCIS, FLAVDIAE TVNC COMITIS CONCILIA-
RIO; REGIS MANV GREATO EQVITI; SARDORVM REBELLANTIVM
DOMITORI.

ANNVO PONTIFICIO CENSV OB FIDEM SVAM ET GESTA
ERGA ECCLESIAM DONATO; REGIS ALPHONSI PENE AB HOSTIBUS
CAPIENDI NEAPOLI LIBERATORI: HVIC HEROI CVI HISPANIA
NEAPOLIM; CATHALONIA GLORIAM; ARAGONIA REGES; PRÆ-
CLARA CARDONIA STIRPS SVI DECORA DEBVERE: HVIC VISO IN
STATOS REBVS SAGACI; IN ARDVIS.

FORTISSIMO; IN IUSTITIAE CAUSIS AEQVISSIMO: EXCELLEN-
TISSIMOS PRINCEPS D. DON LUDOVICVS RAYMUNDVS FOLCH
DE CARDONA, ET ARAGO OLIM FERNANDES DE CORDOVA SY-
GORBI, ET CARDONAE, DVX, MARCHIO DE COMASES MERITISSI-
MOS GRATO ANIMO, DEBITOQVE TANTO ANTECESSORI AFFECTV
HOCCE MAVSOLEVM IN QUO TANTI PRINCIPIS QUIESCANT EXV-
VIAE. DIE viiij MENSIS APRILIS ANNI MDCLXviiij.

D. C. O.
SEP VLT V
R^A · DEL · ILL ·
Y · MOLT · R^{NT} ·
FRAN · FERR
AN · PRIMER · AB
... · SEGLAR · ... (1597 — 1615)

D O M
HIC JACET ILL^S E ADV̄.
R^D D^D. D. IOSEPHVS ES
TONELL ⁽¹⁾ D SORNO AB
BAS HVVS ECC^{AE} D CO
CLIO HSEND SVE MA
GET^S V. G. REGALS EX
ERSTVS C^AHA^{AE}. QV
PLENVS DERV SVO..
CLAVST. 20 (1.654 — 1.708)

(1) En tots els documents d'aquest abad s'hi troba Estornell y no Estonell.

D O M

HIC JACE ILs TE ADMV
Rð D D IACOBð DE PORTELLPRI
MV ARENE⁽¹⁾ DEIN CARDONÆ
ABBAS QVI E VIA FVCT . . .
KL. IANVAR : 1729 ANV 93..

. . . . IN SW ECCLESIA I
MO DEPOSITð POSÆ HVM
TANDE AD SEQ^{ES} IDð MARTA .
HONORFICE IN HV̄C

D O M

HIC JACET AD^M ILLI^S E
RDVS DD. FRANC
VS ALENXADER GO
NZALES DE MENA
ET MEDRANO HVIVS
ECCE^{AS} ABBAS QVI SVOS
EXTREMOS ATQVE
IMITABILES DIES
CLAVST 27 FEBRVAR.

1756

*Inscripció existent sobre la porta de la capella
de Sant Ramon*

EN ESTE PVESTO APARECIÓ XPTO. VESTIDO DE HABITOS
SACERDOTALES ACOMPAÑADO DE ANGELES EN FORMA DE RE-

(1) Dia Auriene (Orense).

LIGIOSOS MERCENARIOS PARA ADMINISTRAR EL VIATICO AL GLORIOSO SAN RAYMVNDO NONACIDO RECIBIOLE DE LAS DIVINAS MANOS Y ENTREGO SV ESPIRITO A DIOS EL VLTIMO DOMINGO DE AGOSTO DEL AÑO DE MCCXXXIX Y EN REVERENCIA DE TAN GRAN MISTERIO Y VENERACION DEL SAN. AN MANDADO LOS EX:^{mos} SEÑORES DVGUES DE CARDONA SEGORBE Y MEDINACELI ETC. EDIFICARESTA CAPILLA AÑO M.DCLXXXII.

Inscripcions existents sobre les fortificacions del Castell

Inscripció existent en la cara N. del baluart de Santa Maria. Es de marbre y en la part superior hi ha un calvari sota un arch de punt d'ametlla voltat d'arcatures de gust gòtich.

AÑO 1693
POR EL MES DE
JUNIO

Totes les que segueixen són fetes en pedra comú. En la cara O. del mateix baluart hi ha la següent:

..... DUQ.^E
... AP.^N GEN.^L DE ESTE PRINCIPADO Y
..... VILLA Y CAST.^O EL SARG.^{TO} MAIOR
D.^N P.^O DAVILA. DE LINIO Y DIRIGIO EL CAP.^N D. P.^O
..... AZ ING.^O MILITAR AÑO MDCXCIII.

BALUARTE DE S.^N PEDRO QUE POR ORDEN DEL EX.^{MO} S.^R DUQUE DE MEDINA SIDONIA VIREY Y CAP.^N G.^L DE ESTE PRINCIPADO SIENDO GOU.^R DE ESTA VILLA Y CAS.^O

EL SAG.^{TO} MA.^R D P.^O DAVILA. DELINIO Y DIRIGIO EL
CAP.^N D. PEDRO BORRAZ YNG.^O MILITAR
AÑO MDCXCIII

Aquest baluart es el que s'anomena també de la Garita del Diable.

En la llinda de la *poterna* de Santa Maria o portafalsa pera baixar als glacis del nord hi ha la següent patriòtica inscripció:

D O M
A POTENTISSIMO CAROLO SECVNDO
INCEPTVS
AB INVICTISSIMO TERTIO CAROLO ⁽¹⁾
PERFECTVS
QVIS IGITVR MECVM CERTARE T⁽²⁾NTAVERIT
1711

BALUARTE DE S.^N CARLOS Q.^E SE
CONCLUYO EN EL AÑO 1811; 5.º DE
NUESTRA GLORIOSA REVOLU
CION REY.^{DO} D.^N FERNANDO
7.º (Q.^E DIOS GUARDE) SIENDO GO-
BERNADOR EL CORONEL D.^N MI-
GUEL LOPEZ DE BAÑOS SARG.^{TO}
MAYOR DEL . . . CUERPO DE
ARTILLER.^A Y LE DIRIGIO EL CA-
PITAN DEL 11.º CUERPO DE YNGE.^{OS}
D.^N JUAN BAUTISTA DE PONSICH

(1) L'Arxiduch.

(2) La e de t(e)ntaverit no hi es.

La que segueix està sobre la porta de la casamata :

REYNANDO EL S.^{OR} D.^N
FERNANDO VII, (Q. D. G.)
EN EL AÑO DE 1811, SE
PRINCIPIO ESTA OBRA Y
SE CONCLVYO EN EL DE 1813

Hi ha moltes altres inscripcions consistentes en la sola fetxa, com al baluart de Sant Vicens, que diu :

ANNO

1810

CRÓNICA DE FORA DE CATALUNYA

PRIMERES ASCENSIONES AL TOFANA DI ROCES (3,125 M.); PEL COSTAT SE. — Fins al darrer estiu, les ascensions efectuades an aquest pich havien tingut lloch pels costats N. y O. de la montanya, sense que s'hagués conseguit alcançar el cim (3,125 m. alt.) pel costat SE. La primera ascensió que's féu per la part del SE., la portaren a cap dues senyoretets húngares, filles del baró Roland Eötvös, junt ab Antoni Dimai y dos guies de Cortina, conseguint arribar-hi, després de vèncer un seguit de dificultats, entre les quals no era la més petita la neu que encara omlenava moltes reconades. Dignes de lloança són les esmentades senyoretets húngares, y de deplorar es que llur conducta no tingui imitadores entre les de Catalunya.

EXPEDICIÓ AL POL NORD, PER M. BALDWIN. — La nova expedició que, dirigida per M. Baldwin, sortí l'any passat cap a la terra de Francisco-Joseph, ab l'intenció de guanyar el Pol en tri-neu, ab 30 homes y uns 300 goços de Siberia, pot dir-se que fracassà del tot, malgrat els cuidados ab que s'havia preparat; s'ha

reduit a instalar dos depòsits de provisions, retornant a Tromsø. El capità Baldwin espera renovar ben aviat sa tentativa.

EL LLOCHTINENT PEARY EN LES REGIONS ÀRTIQUES. — Mentres exploradors més atrevits intenten arribar al mateix Pol, altres s'acontenten en resseguir els mars glacials, explorant-los baix els diferents punts de vista de les ciències físiques y naturals. Entre'ls que més datos han proporcionat, hi ha'l llochtinent Peary, que tant aviat a peu a través dels camps de glaç, com a bordo del *Windward* navegant entre'ls blocs de gel, no para en ses observacions y estudis científichs.

Efectuà sa primera exploració en 1891, que li donà pochs resultats, fins al punt de que sortí del Canadà una expedició a buscar-lo, donchs no's tingueren notícies d'ell en molts mesos. En 1900 reprengué sos treballs, començant per lligar lo que havia fet 1891 y 1892 ab lo que devia fer ara. Deixà'l Fort Conger a 81° 44' lat. N., atravesant l'estret de Robeson en la direcció de la costa Groenlandesa, que seguí cap al Nord. Se trobà allavors ab el més septentrional dels depòsits que establí Lockwood en 1882, obrint-lo y apoderant-se de lo que hi havia. N'aixecà un en el cap. Washington, 15 milles al NE., en el qual, ademés de queviures, hi deixà una nota ab detalls de lo que fins allavors havia explorat, y contornejant l'extremitat septentrional de Groenlandia, arribà als 83° 39' lat. N. Malgrat sos esforços, no pogué passar dels 83° 50', veyent-se obligat a tornar sobre sos passos seguint la costa que aixís pogué delimitar bé, fent cap per fi altra volta al Fort Conger després de tres mesos d'exploració sense cap accident desgraciat.

Després d'una tentativa infructuosa, retrocedí cap al Sud, fins arribar al *steamer Windward*, que havia passat l'hivern a Payer Harbor, prop del cap Sabina. Ab el vapor aqueix, Peary atravessà de nou l'estret de Smith, pera esperar a Etah, el navili auxiliar *Erick*, que hi arribà als pochs dies. Algunes setmanes passaren fent els preparatius, fins que l'*Erick* conduí a Peary a la costa meridional de la bahía de Herschel, deu milles més al Sud, on tenia pensat establir son quartel general y campament pera l'actual campanya. Ara's troba en la costa occidental de la terra de Ellesmere, ont espera, per certs indicis, trobar-hi naturals del país desconeguts encara dels blancs.

No's té cap noticia encara dels resultats d'aquesta darrera part de l'exploració.

ELS FERRO-CARRILS DE L'ASIA CENTRAL.—Fins avuy, el parlar d'atravessar l'Àsia, ab sos deserts y ab ses impenetrables boscuries, semblava cosa de novela, digna de la ploma de Jules Verne; mes ara, gracies an aquestes grans y poderoses companyies ingleses, russes y nord-americanes, es ja un fet el sortir en tren de Sant Petersburg y no tenir de baixar fins quasi al mateix Pekin. Fa poch s'inaugurà'l *Transmandchurià*, que uneix Kaidalovo (en el Transiberià) a Vladivostok (2,118 km.), a través de la Mandchuria. De la capital russa, donchs, se pot fer cap a Vladivostok, exceptuant la travessia del llach Baikal, que's té de fer en vaporet, mentres no estigui acabat el *Circumbaikal*, quines obres adelanten ràpidament. El *Transiberià* té uns 6,533 km., y serà completat ab l'empalme del *Sud-Mandchurià*, que desde Port-Arthur arribarà fins a Pekin.

Mentres s'estan acabant aquests, se'n comença un de nou, que desde Orenbourg a Tachkent unirà de manera directa'ls centres industrials de Rússia als de producció del Turkestan y al Transcaspi. La via tindrà uns 1,880 kilòmetres.

L'EXPEDICIÓ KOZLOFF, EN LA PLANA CENTRAL DE L'ASIA. — L'expedició Kozloff acaba d'entrar a Kiachta, després d'haver explorat el gran desert de Gobi y Tibet oriental, fins la regió de les fonts del Hoang-ho, Yang-tsé y Mékong. Te ja detallats a la vora 15,000 km. d'itineraris, 40 determinacions astronòmiques, una serie diaria d'observacions meteorològiques, una infinitat d'higromètriques, y recullides magnífiques col·leccions geològiques, botàniques y zoològiques.

Dintre poch efectuarà'l retorn a Europa tota l'expedició.

EXPLORACIONS EN L'ASIA CENTRAL. — El cèlebre explorador suech, M. Sven Hedin, ha tornat de l'Àsia Central, després de tres anys de córrer per les serres del Tibet y de l'Himalaya. Més de 9,000 kilòmetres de país per complert desconegut té recorreguts M. Hedin, havent passat més de dos anys sense poguer-se comunicar ab ningú, caminant per altures superiors a 4 y 5,000 metres, exposat unes vegades a morir de fam y set en el desert de Gobi, y altres sofrint a camp ras temperatures de -33° .

Malgrat les tentatives que féu, no pogué arribar a la misteriosa y cèlebre ciutat religiosa de Lhassa, a la que solament dos europeus hi han pogut posar els peus.

Baix el punt de vista científich, els resultats de l'expedició, són considerables. Per de prompte, els mapes de l'Àsia Central

seran modificats radicalment, aprofitant els datos trets per Hedin. Ademés, tant en Historia Natural com en la ciencia geogràfica, ha fet notables descobriments. Dintre poch donarà sobre aquesta excursió una conferencia en el «Club Alpi Francès».

BIBLIOGRAFIA

Bulletin de la Société Royale Belge de Géographie.

— Bruselas, XXVIme année, 1902.

Conté un treball molt complet sobre *les illes Canaries y els paratges de pesca de la regió*, per A. Taquin, en el qual se descriuen detalladament totes y cada una de les illes que formen l'arxipèlach. Va acompanyat de dos mapes a una escala de 1/800,000; un de les illes, y l'altre dels llocs de pesca en la costa del Sahara Occidental (Playa blanca, Las Matillas, Las Almenas, Río de Oro, Bahía de San Cipriano, Santa Ana, etc., etc.). Entre 'ls demés treballs, en porta un de Denis-Van de Bogaerde, titulat *El Brasil (Notes de viatge)*, y un altre de Du Fiet, sobre la *(catàstrofe de la Martinica (petites Antilles))*.

*
* *

L'entusiasta excursionista D. Joaquim Cabot y Rovira ha publicat un volum de poesies titulat *A cop calent*, que es un aplech d'«improvisacions, notes de oportunitat, expansions momentànies escrites d'un sol raig», destinades a que 'ls seus fills hi aprenguin a enamorar-se de Déu, de la Patria y de l'Amor. que 'ls faci ser justos y altruistes.

L'espectacle de la naturalesa, l'adoració a la Mare de Déu, l'amor a la terra catalana y els afectes de familia mes íntims són l'objecte de les seves composicions exposades ingenuament, sense artifici de cap mena. Per via de mostra tant sols copiem la *Nota grisa*, a propòsit d'una inundació del Llobregat:

La terra es tota grisa,
el cel també tot gris,
y gris l'immens espay
que va ratllant la pluja,
perfidiosa,
ab ratlles de cristall.

El riu vers la planura
desboca sa corrent,
pels marges esbotzats
s'escola l'aygua a dojo
y, a corre-cuyta,
els camps se van negant.

La líquida mortalla
colga hortes y jardins,
y els arbres descarnats
semblen cridar auxili,
fòra de l'aygua
ses branques estirant.

Les cases esbarriades
tremolen al sentir
com l'aygua va gratant:
puix, si l'empenta dura,
com uns sepulcres
corcats, s'arrunaran.

Les besties perden l'esma,
sentint la mort venir.
Arreu regna l'espant;
y entre ansies y pregaries
la gent sospira
veyent venir la fam.

Aquests sospirs son grisos
com l'ansia y l'oració
que volen per l'espai
y va ratllant la pluja
perfidiosa
ab ratlles de cristall.

Demà, quan el sol pugi
y els nuvols s'hajan fos,
desperta, oh Caritat,
fent que la nota grisa
torni a vestir-se
ab sos colors brillants.

Rebi la nostra coral felicitació l'autor de les narracions de viatge *De fòra Casa*, esperant que aviat podrem assaborir l'obra anunciada, donant compte de la seva anada a Orient.

PUBLICACIONS REBUDES

O' Instituto. Coimbra. 1903. Núms. 5 y 6. — *Historia de la beneficencia pública a Portugal*, per V. Ribeiro. — *Artes industriales y industrias portuguesas. El vidre y el paper*, per Sousa Viterbo. — *Memorias de Castilho*, per J. de C.

Le Piolet. Ginebra. 1903. Núm. 5. — *Grenoble*, per P. Decourbe. — *Una excursió al Mont-Blanc, per l'Agulla de Goûté* (continuació).

Archivo Bibliographico da Bibliotheca da Universidade de Coimbra. Vol. III, núms. 4, 5 y 6.

L'Alpiniste. Ginebra. Any I. Núms. 5, 6 y 7. — *Els ferrocarrils de montanya*, per F. Gabet. — *Ascensió a la cabanya d'Orny* (2,688 m.), per G. Pfeiffer. — *El Mont-Joly*; per J. Monod.

Tots els articles van acompanyats de bones il·lustracions.

Rivista mensile du Touring Club Italiano. — Milan. Any IX. Núms. 5 y 6. — *Congrés internacional de ciències històriques*, ab gravats. *La Pro-Verona*, acompanyat de vistes de Verona, Castell de Soave, Bardolino (Garda), etc., molt ben fetes.

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Zaragoza. Núms. 3, 4 y 5. 1903.

Bulletin Hispanique. Bordeaux. V, núm. 2. — E. Mérimée, *Notes d'un viatge a Castella la Vella*. — B. de Tanneberg, *M. Menéndez y Pelayo*.

Bulletin Pyrénéen. Pau. Núm. 39. Maig-Juny 1903. — *El mal de Montanya y son antídote el sucre. El bosch d'Orion, Urculu* (1,404 metres), per Phagoa.

A Tradiçao. Serpa. V, núms. 4 y 5.

Le Journal des Pyrénées Orientales. Perpignan. Fasc. 78, 79, 80 y 81. 1903. — *Origines et Historique des rues de Perpignan*, per Jean Guibeaud. — *Amélie-les-Bains*, per J. Fons. — *Notes d'un Touriste, sur le Haut Vallespir*, per J. Gibrat. — *Notes sur la faune du Roussillon*, per Marteau. — *La Côte du Roussillon* (Port-Vendres, Banyuls-sur-Mer). *Les ermitages de la Vierge en Roussillon*, per P. E. M. de Beaulieu.

Bulletin de la Société d'Études Scientifiques d'Angers. 1901. — *Revision des Hiéracium, de la flore de Maine-et-Loire*, per E. Préaubert. — *Essai sur le préhistorique dans le département de Maine-et-Loire*, per O. Desmazières.

Bulletin de la Société Neuchâteloise de Géographie. Neuchâtel. Tomo XIV. 1902. — *Raiatea la Sacrée*, per Paul Huguenin.

CRÓNICA DEL CENTRE

JULIOL DE 1903

SESSIONS PREPARATORIES

El dia 17 tingué lloch la sessió preparatoria de l'ascensió al Pedraforca, senyalada pera'ls dies 23, 24 y 25.

El dia 24 va efectuar-se la sessió preliminar de les excursions al Pallars, Ribagorça y Vall d'Aran, que s'havien de realisar durant l'Agost.

. En abdues sessions, el senyor secretari donà compte detallat dels itineraris que s'havien de recórrer.

CONFERENCIES

CULTE POPULAR A LA MARE DE DÉU. — El divendres dia 4 de Juliol D. Rossendo Serra y Pagès va donar lectura de l'obra *Culte popular a la Mare de Déu*, original de l'actiu delegat a Bellpuig D. Valeri Serra y Boldú, premiada en el certamen del 19 d'Octubre de 1902, fet per l'«Academia bibliogràfica Mariana» de Lleida.

El vis-president, després d'elogiar el treball constant de l'autor en anar aplegant datos pera'l folk-lore català, va estendre-s en consideracions respecte a l'immensa utilitat que reporten les monografies d'aquesta mena, ja que, si'ls primers són les fites que's planten per l'estudi del saber tradicional popular, aquest no arriba a poder-se veure si'ls fets no s'ordenen en serie, no's classifiquen degudament y no se'n dedueixen les lleys que l'afinitat ensenya, en vista del coteig ab els grupos diferents del mateix poble y ab els afins d'altres folk-lores. Va acabar ses atinades observacions excitant el zel dels folk-loristes a continuar l'obra tot just començada pel CENTRE ab la *Biblioteca Folk-lòrica*, en la qual se tracten assumptes interessantíssims y que té un camp d'extensió tant gran que no se n'arriba pas a ovirar la fi.

Passant a llegir l'obra, per no perllongar massa la sessió, va suprimir moltes cançons, que per altra part són ja conegudes de tot-hom.

L'obra està dividida en: *cançons, oracions, pràctiques, llegendes, jòchs de nens y de nenes, tradicions, rondalles y aforismes*; però les dues terceres parts la formen les cançons, que l'autor divideix en: *cançons de cullir olives, de ronda, de pandero, de Nadal y de breç*. Les *cançons de cullir olives*, d'indole enterament variada, formen un veritable romancer; y les denomina aixís perquè's canten a l'arribar la cullita d'aquell fruit, que es la feina agricola per excel·lencia de l'encontrada. Les *cançons de ronda* o que's canten en les rondes, veritables cantars que s'entonen ab música de la *jota*, són l'alegria de la joventut y per tant se recorden en totes les ocasions. Les *cançons de pandero* són les que canten les majorales o pabordesses de la Mare de Déu del Roser, acompanyant-se elles mateixes ab un pandero, en ocasió d'una festa grossa, ja sigui religiosa, ja de familia, pera recullir diners, que's dediquen al culte de la Verge: es una costum de les més típiques catalanes, propia de les riberes del Segre, del Pla d'Urgell, del Segrià y de la Segarra. En totes elles, lo mateix que en les de Nadal, en les de breç y en les demás especies folk-lòriques, la Mare de Déu ocupa un lloch eminent en el cor del poble català, com queda ben demostrat per l'obra citada, que constitueix un aplech molt interessant y metodisat, ab tot y que va haver de ser fet depressa y corrent, com tot treball de certamen.

Els concurrents que omplien a vessar la sala d'actes varen coronar la lectura ab forts picaments de mañs, que'l Sr. Serra y Boldú's tenia ben merescuts.

ASCENSIÓ A LA PUNTA DEL CÓMOLO-FORMO. — El divendres dia 10 va llegir-se una conferència sobre la serra del Montarto y ascensió al Cómolo-Formo, del nostre il·lustrat delegat a Tolosa M. L. Fontan de Negrin. Aquest interessant treball, que publicarem íntegre en un dels pròxims butlletins, fou molt aplaudit pels numerosos socis congregats en el local del CENTRE.

ELS ESTANYS DE CARLIT. — La vetlla del dia 17 en Joaquim de Gispert llegí un ben escrit treball sobre'ls estanys del Carlit, explicant ab tots sos detalls l'excursió per ell efectuada en aquella pintoresca regió, un dels passats estius. Aixís que's publiqui, els nostres lectors podran formar-se càrrech de la relació del senyor Gispert, que fou sumament aplaudida.

EXCURSIÓ ALS ORÍGENS DE LA RIERA D'ARGENTONA. — En la sessió del dia 24 va donar-se compte d'una excursió per la vall d'Argentona, deguda al senyor Carreras y Candi. Es un treball de caràcter històrich molt notable, com tot lo que surt de l'autorisada ploma del nostre erudit consoci, que va ser rebut ab forts picaments de mans per l'il·lustrada concurrència. No'n fem cap extret, per haver-se de publicar dintre de poch en aquestes planes.

EXCURSIONS

ASCENSIÓ AL PICH DE BALANDRAU. — D'aquesta interessant excursió, la primera en la que hi han pres part senyoretas socis del CENTRE, se'n donà oportunament compte en una sessió del propri mes de Juliol últim, en que fou efectuada.

Hi concorregueren les senyoretas Aña Maria Domènech, Maria Montserrat Torras, els senyors Torras (Cèsar August), Guasch, Torras y Buxeda (C.) y altres decidits excursionistes.

Fou practicada desde Camprodon, guanyant el cim de la carena per Tragurà, Font Lletera y els Trespichs, escalant l'alterós cim entre boirades y grans congestes de neu.

El pich de Balandrau, 2,625 m. alt., se troba en l'extrem de mig-jorn de l'alterosa serra del Catllar, ab la que s'hi estreba pel coll dels Trespichs. Es d'aspres y dretes cayents, d'ascensió fadigosa y cau del tot estimbat per l'indret de la gorja del Freser. Està encarat ab el Torreneules, formant els dos les rectes parèis de la nomenada gorja.

Son panorama es de primer ordre y sa situació una de les més interessants de les altes conques del Ter y del Freser. La

Coma de Vaca, la comarcada desfregada de Fresers, la verda Coma de Fontlletera y altres territoris enlairats de la vall del Ter ofereixen un bell cop de vista; el Puigmal y la gorja de Nuria se presenten ab tota llur magnificencia, així com els cims alterosos de la Vaca, Infern, Bastiments y serra del Catllar, y enllà, entre més llunyans horitzons, La Llosa, Roca Colom, Canigó y Costabona; el horitzons de llevant y de mig-jorn són extensíssims, y precioses les onades de valls y de montanyes de gran part de Catalunya. Tot això pogueren veure-ho entre veladures de boires festejadores, que s'alçaven, espesseint-se y desfent-se seguidament y entre ruixims lleugers espurnejats per les boires; les altes comes y fondals dels cims llüen compactes masses de neu congegada. El retorn, amenaçat gran part del dia pel mal aspecte del temps, fou efectuat per Mayanells, seguint la carena divisoria del Ter y del Freser fins a la Collada Verda, tornant a Camprodon per la Roca y Llanàs.

ASCENSIONS A PEDRAFORCA Y SERRA DE CADÍ. — Fou practica-da l'excursió tal com s'havia projectat y anunciat. El dia 22 de Juliol se reuniren a Ripoll, a l'arribada del tren de Barcelona, els senyors Armangué, Mitjans, Torras (Cèsar August), Torras y Buxeda (Cèsar), Casas Carbó y Torras (Joseph M.^a), provinents de Camprodon; els senyors Pagès Serra, Vintró y Bombach, arribats de Barcelona; el senyor Miret, que's trobava a Ripoll desde'l dia abans; Mossèn Font y Sagué, el soci delegat a Campdevàrol Mossèn Jolis, y el soci delegat a Ripoll senyor Raguer. Se féu una visita a l'històrich monastir y's marxà a Campdevàrol, aont els excursionistes se despediren dels Rvnds. Font y Jolis, que no'ls pogueren acompanyar aquell dia, y poch dies després efectuaren l'excursió al Pedraforca, junt ab el senyor Raguer, qui s'havia ja quedat a Ripoll.

Seguiren en amunt la vall del Mardàs, pujant al coll de la Merolla y baixant a la Pobla per la Vall de l'Arija. A la Pobla trobaren l'entusiasta soci delegat en Joseph Planas, qui'ls tenia ja preparades les cavalleries, encomanades pera l'excursió. De la Pobla, seguint en avall el curs del Llobregat y remontant el del Bastareny, anaren a fer nit a Bagà.

El següent dia, dia 23, anaren a Gisclareny, santuari del Gra-solet y Gòsol, aon se'ls reuniren els senyors Deu y Figueres, procedents de Sant Llorenç dels Pitcus.

En el dia 24 s'efectuà l'ascensió al Pedraforca tornant a Gòsol.

El vinent dia 25 els senyors Pagès y Vintró's despediren, de

bon matí, dels companys pera anar a Sant Llorenç, el senyor Serra's quedà a Gòsol a treure vistes fotogràfiques, y'ls demés empengueren l'ascensió a la serra de Cadí per Font Terres, la Costa Pedregosa y coll de Prat d'Aguiló. En aquest punt els senyors Armangué, Casas-Carbó, Mitjans, C. Torras y Bombach empengueren el retorn dret a Cerdanya, seguint la serra de Cadí fins al coll de Tancalaporta, y els senyors Miret, Cèsar August Torras, Joseph M.ª Torras Deu, Figueres y un altre senyor agregat a l'excursió remontaren la part més alterosa de la serra, visitant la font del Crestall y les aspres Canals que cauen a la Cerdanya y ascendint al Puig de la Canal Baridana y al de les Tres Canaletes, retornant a Gòsol.

El vinent dia 26, els senyors Deu y Figueres feren via dret a Berga per la font del Pi, Peguera y la Baga de Nou Comes; els senyors Miret y Joseph M.ª Torras marxaren dret a Cerdanya pel coll de Pendís, y els senyors Serra y Cèsar August Torras feren el retorn pel coll de Jou, flanquejant el Pedraforca, Saldes y Massanés, aon se descompartiren, el senyor Serra pera dirigir-se a Bagà, y el senyor Torras pera encaminar-se a Vallcebre, Pont de Raventí y Berga, passant per l'hermós engorjat de la Garganta.

El senyor Pagès té encomanada la descripció d'excursió tant important, la que publicarem oportunament.

NOVA

SANT MARTÍ DE FROMISTA.— Per fi, sembla que van a acabar-se les obres de restauració d'aquesta interessant iglesia romànica, un dels monuments religiosos més notables de Castella. El distingit catedràtic de l'Escola central d'Arquitectura, D. Manel Aníbal Alvarez, excursionista entusiasta y conegut artista, es el que està encarregat de les obres, quin conjunt no desmereix de la fama de restaurador que llegítimament té'l senyor Aníbal.

EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant integra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.